

KAFKAS MITOLOJİSİ

FATİH YÜRÜR

© KARAKARGA YAYINLARI 356

*Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.*

KAFKAS MİTOLOJİSİ

Yazan: Fatih Yürür

Genel Yayın Yönetmeni: Mustafa Kutlukhan Perker

Editör: Merve Köken

Reklam ve Tanıtım Müdürü: Bilgen Ülgen

1. Baskı: Ağustos 2021

ISBN: 978-625-7217-73-6

*İmtiyaz Sahipleri: Yelda Cumalioğlu, Mustafa Kutlukhan Perker
KaraKarga Yayınları, Destek Yayınları'nın alt kuruluşudur.*

Yayıncı Sertifika No. 13226

Adres: Abdi İpekçi Cad. No. 31/5

Nişantaşı / İstanbul

Tel. (0 212) 252 22 42

Fax: (0 212) 252 22 43

karakarga.com

info@karakarga.com

[karakargayayinlari](https://www.facebook.com/karakargayayinlari)

[karakargayayinlari](https://www.instagram.com/karakargayayinlari)

[karakargayayin](https://twitter.com/karakargayayin)

Baskı: Deniz Matbaa Mücellit

Adres: Maltepe Mahallesi, Hastane Yolu Sokak

No. 1/6 Zeytinburnu - İstanbul

Tel. (0 212) 613 30 06

Matbaa Sertifika No. 48625

Destek Dükkan

İçindekiler

Harama Uaşha'nın Dibindeki Ses	7
Mitlere Duyulan İhtiyaç	11
Nart Ateşi!	19
Kafkasya'da Doğan Mitler	25
Genel Hatlarıyla Karaçay-Malkar Kültürü	33
Kafkas Mitolojisinin Yaratımı	37
Kafkas Mitolojisinin Ana Hatları	41
Tanrılar ve Nartlar	51
Tanrılar	55
Nart Soyları	69
Nartlar	73
Kötülükle Mücadele	137
Canavarlar ve Yaratıklar	145
Nartların Sonu!	151
Nart Destanlarının Diğer Destanlar ile Ortak Özellikleri	153
Kafdağı Efsanesi.....	157
Mitolojik Bir Sembol Olarak Keçi Motifi	161
Bir Mitolojinin Sonu	165
Kaynakça.....	169

HARAMA UAŞHA'NIN DİBİNDEKİ SES

“Eviden uzakta yaşayan tüm Kafkasyalılara merhaba!”

Benim Kafdağı'na yolculuğum ilk olarak Engin Ebnou Ay'ın bu selamıyla başlamıştı. 2015 yılında, ata toprakları olan Abhazy'a yolculuğumun da ilk önemli adımıydı bu selamlama. Adigelerin diyarı olan Soçi'nin sınırından Abhazy'a geçtiğimiz sırada Kafdağı'nın çağrısı kulaklarımda uğuldama-ya başlamıştı. Buraya daha önce hiç ayak basmamış olmama rağmen ruhum binlerce yıldır Kafdağı'nın eteklerinde geziniyormuş gibi bir hisse kapılmıştım.

Ata topraklarını ziyaret etme isteğimin öncelikli sebebi her zaman çatışmaların arasında kalmış, kelimenin tam anlamıyla saklı bir cenneti keşfetme arzuydu. Aylar öncesinden yolculuk planlarını yapmaya başlamıştık. Sonrasında bu arzuyu bir şekilde, ata topraklarından alınan münferit videolar ile derleme, uzun soluklu bir vlog çalışması yapma isteğimle birleştirmeyi düşündüm. Fakat coğrafya hakkında detaylı bir bilgim olmadığı gibi köklerimle yeniden bütünleşmek adına da araştırma yapmam gerektiğini

fark ettim. Bu sırada Berslan Ankuab ile tanışmam hem yolculuğun ruhunu hem de olayların seyrini tamamen değiştirdi. Artık sadece ata topraklarını ziyaret eden bir turist değildim. Bir tarihin peşine düşmem gerektiğini hissettim. Fakat halihazırda nereden başlamam gerektiği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Yine de ilginç bir biçimde, her ne olursa olsun yolumu bulabileceğime emindim. Coğrafyaya geri dönüş kültürünü hemen hemen tüm detaylarıyla anlatacak türden bir belgesel çekme fikri de bu şekilde ortaya çıktı. Hatta bugün, belgesel sinemaya dair üretimlerimin de ilk adımını olacaktı bu hamle: *Repatriant!* Kapılar, yeni kapıları araladı. Engin ile yolumuz tam da bu dönüşüm sürecinde, akış halinin doğasına uygun bir şekilde kesişti ve onun sayesinde “geri dönüş” kültürünün tam olarak ne olduğunu, ben dahil olmak üzere diasporadaki pek çok kişi daha net bir biçimde idrak edebildi. Zaten geri dönmek, zihnimi bir şekilde o yola çevirmiş olmak, yine Engin’in belirttiği gibi “yolumu bulmak” demektir.

Repatriant belgeseli, benim açımdan kendi hayatıma dair pek çok farklı yolculuğun başlangıç noktası oldu. Ata topraklarımla kültürel, sosyal ve görsel detaylarını adım adım tanıdığım bir araştırma yolculuğundan çok çok daha fazlasıydı bu. Dışarıdan belgesel sinema adına üretimlerimi yapma cesaretini

bulduğum bir ilham yolculuğu olsa da içerideki tavşan deliğinin nerelere kadar uzandığını söylemek için şu an bile çok erken sayılır. Aklıma gelebilecek ilk kelimeleri ardı ardına sıralayarak oluşturabileceğim klişe cümlelerin dışına taşan, onların ifadesinde pek de kolay karşılık bulamayacak türden bir arayış yolculuğu... Nihayetinde bu türden münferit yolculuklar, bugün bile hayatımın belli başlı noktalarında yeniden ve yeniden birbirleriyle kesişmeye de başladı. İşte Kafkas mitolojisine dair araştırma yolculuğuna çıkmam da bu kesişen yolların bir başka rotasına adım atmamla gerçekleşti.

Temelde hem spekülatif anlamda yeniden kurgulanmış, hem klasik mitoslardan güç almış, hem de toplumsal değişim sürecinin sonucunda vücuda gelmiş olan her türden mite ilgi duymakla birlikte, böyle bir araştırmaya dahil olabileceğime pek de ihtimal vermiyordum. Altını çizmem gerekir ki ben bir “*Nartolog*” değilim. O sebeple bu çalışmayı, öncüllerinin ışığında gerçekleşen bir derleme, bir çeşit metinsel neşterleme, belli noktalarda da basit bir tasnif çalışması olarak değerlendirebilerseniz mutlu olurum. Sevgili Merve Köken’in kararlı teşvikleri sayesinde, Kafkasya ve Nartlara dair bir araştırma yapma fikrinin cazibesine kapıldım ve işte! Değerli olduğuna inandığım bir mitoloji araştırması ile karşınızdayım.

Bu çalışmayı, yukarıda bahsettiğim yolculuğun önemli bir aşaması olarak değerlendiriyorum. Yani benim için bambaşka bir patikaya sapmakla eşdeğer bir hamle. Fakat burada söz konusu olan alelade bir biçimde, takip ettiğim yolun uzağına düşmek değil. Özetle, yolun en cazip kısımlarını adımladım ve ayaklarımın beni getirdiği yer tam da burası oldu diyebilirim.

Şairane tabirler için bir miktar kredim vardır sanıyorum. Nart ateşini bir şekilde yeniden alevlendirebilmek adına bana bu cesareti kazandıran Merve'ye bir kere daha teşekkür ederek, bu macerada beni ne gibi fantastik unsurların beklediğini merak ederek, bütün ruhunu üzerimde hissettiğim o Kafdağı'na selam durarak... O halde sizleri Kafkas mitolojisinin eklektik dünyasına, Nart ateşinin kasıp kavurduğu öykülerin en ön safına davet ediyorum.

Fatih Yürür

MİTLERE DUYULAN İHTİYAÇ

Mitolojileri üreten taraf için, mitlerin kaynağı bugüne kıyasla çok daha ihtişamlı bir yaşayan formdur. Nihayetinde evren yaratımına dair genel doktrinlerin ve bu anlatı yapılarını besleyen kişilerin çok daha güçlü bir dönemin arzusuyla mevzua bahis niteliğindeki öyküleri ürettiğini söylersek yanılmış olmayız. Peki mitolojilere ve genel anlamda onları besleyen destanlara duyduğumuz bu ihtiyacı, daha farklı arzularla bağdaştırabilmemiz mümkün mü? Kendi adıma bu ihtiyacın, sembolik temsiliyetleri yarına taşıyabilmek adına güçlü göstergeler barındırdığını düşünmekteyim. Örnek vermem gerekirse mitler özünde, bizleri doğrudan doğruya öyküdeki karakterlerin ne kadar erdemli olduğuna yönlendirmez. Fakat pek çok destanda, klasik anlatının belkemiği olan gelişim öyküsünü gözlemlememiz mümkündür. Bu noktada mitolojilerin gerekliliğine dair, artık pek de yaptırım gücü kalmayan kelimeleri yinelemenin anlamlı olacağına inanmıyorum. Bu zamana kadar elinize aldığınız herhangi bir mitoloji derlemesinde, benzer tanımları tekrar tekrar okuduğunuzu varsayıyorum.

Bu sebeple girizgâh ritüelini, bu türden laf kalabalıklarından arındırmak istiyorum.

Mitolojileri hem tarihsel hem de aktüel anlamda birer kılavuz olarak değerlendiririz. Bütün mitlerin insanın doğayı; varlığını anlama, anlamlandırma ve açıklama isteğinden doğduğunu hızlıca kendimize hatırlatalım. Akınç'a göre, insanın doğayı bir bütün olarak anlamlandırmasının ve ona yüksek bir ilke çerçevesinde değer atfetmesinin en eski ifade biçimi, mitolojiler ve bu anlatılar ile göbekten bağı bulunan çeşitli ritüellerdir (Akınç, s. 4). Temelde paleolitik dönemde ortaya çıkan imgelerden, bugün yeniden yorumlanan dijital arşiv taramalarına kadar, mitolojinin insanlık tarihinin hemen hemen her adımında varlığını sürdürdüğünü gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz. Fakat son otuz yıldır, mitolojileri okuma ve anlamlandırma biçimlerimiz de ufak ufak değişmeye başlamıştır. İçinde bulunduğumuz süreçte, coğrafi ya da kültürel anlamda başat farklar barındıran mitolojik unsurların, hemfikir olabileceğimiz türden benzerlikler barındırmaları bir tarafa; dijital çağın kendi algoritmik yapısı içerisinde, salt antik etiketiyle anılan mitolojik öykülerin döneminin bittiğini ve mitlerin ortak bir çatı altında kendilerini sürekli olarak yeniden yarattıklarını söyleyebiliriz.

Eliade, her ne kadar "*yaşayan mitoloji*" kavramını ortaya atarak yukarıda kısmen altını çizmeye çalıştı-

ğım şekliyle, mitlerin yaşayan birer mekanizma olduğunu ve ilkel toplumların kültürlerinde ya da kabul gören dini sistemlerde sürekli olarak varlığını sürdürdüğünün altını çizse de artık mitleri salt bir inanış haritası olarak değerlendirmek doğru değildir. Nihayetinde hepimiz, büyük oranda içinde bulunduğumuz kültür tarafından şekillendirilen psikolojik ve fizyolojik durumumuzu doğaya yansıtma edimine sahip değil miyiz? Bu yansıtma biçimleri içerisindeki etkin mekanizmalardan biri de hiç kuşkusuz fiziksel ve dilsel ifadelerdir. Mitler de temelde bu ifade ihtiyacından doğmuştur diyebiliriz.

Mit, ilk defa eski Yunancada kullanılmış olan bir terimdir. Etimolojik açıdan en yalın haliyle söz ve konuşma anlamına gelen *mitos* kelimesinden türetilmiştir (Creed, s. 7). *Mythos*, Antik Yunan dilinde de söz veya öykü anlamına gelmektedir (Özbay, s. 2). Diğer taraftan “logos” kelimesi de Grek dilinde söz anlamında kullanılan bir diğer kavramdır. Yine de *mythos* ve *logos* kelimeleri arasındaki ayrımın doğru bir biçimde yapılabilmesi gerekmektedir. *Mythos* ne denli gerçekdışı olarak değerlendirilirse *logos* da o kadar doğa bilimene yakın bir etimolojik karşılığa sahiptir (Özbay, s. 2). Burada dikkate değer olan karşıtlık ise tamamen gerçekdışı olanı işaret eden *mythos* kelimesi ile, gerçekliğe daha yakın bir içeriğe sahip

olan *logos* kelimesinin, “mitoloji” çatısı altında nasıl bir araya geldiğidir. O halde mitoloji bu iki kavram arasında bir köprüdür diyerek basit bir korelasyon kurabiliriz.

Boll'e göre mitler, genellikle kaynağı bilinmeyen ya da kısmen geleneksel köklere dayanan, yapı olarak gerçekdışı olaylar ile ilişkilendirilmiş ve dönemin hâkim inançlarıyla ilişkilendirilebilecek türden sembolik anlatılardır (Boll, s. 2). Fakat söz konusu anlatılar, her ne kadar hâkim inançlarla bezenseler ya da toplumun öncül dini sistemleriyle sıkı akrabalık bağlarına sahip olsalar da aynı sembolik içeriği, kültürel hayata entegre olmuş davranışlardan, sözgelimi kùltlerden ve ritüellerden, mekânlardan veya nesnelere ayrılmaktadır.

XVII. ve XVIII. yüzyıl düşünürleri ve bilginlerine göre mitler, dinsel inancın şekil değiştirmiş halleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Batılı bilginler, mitleri, eski yaygın anlayışın yaptığı gibi “fabl”, “uydurma” ya da “kurmaca” olarak ele almak yerine, bu anlatıları arkaik toplumlardaki gibi benimsemişlerdir. Böylelikle mitler, birer uydurma ya da masal değil aksine gerçek birer öykü olarak ele alınmaktadır. Ayrıca bu anlatılar kutsal ve değerli olarak da lanse edilmişlerdir. Fakat yine Eliade'ye göre, “mit” sözcüğüne yüklenen bu yeni değer, onun gündelik kullanımında bazı

sorunlar da yaratmaktadır. Nitekim bu sözcük günümüzde kurmaca ya da hayal anlamında olduğu kadar özellikle etnologlar, toplumbilimciler ve din tarihçileri arasında yaygın olan kutsal gelenek, en eski vahiy, örnek gösterilecek model gibi anlamlarda da kullanılmaktadır (Eliade, s. 11). Fakat asıl karmaşa, multikültürel anlamda mitleri ele almaya çalıştığımızda karşımıza çıkacaktır.

Yine Eliade'nin izinden gidecek olursak mitlerin tanımlanması konusunda kendisinin belirttiği en hasarlı çıkarımlardan bir diğ erinin izini sürebilmemiz mümkündür. Mitlerin kutsal öykülere ev sahipliği yaptıklarından yola çıktığımızda yukarıda yer verdiğimiz bütün tanımların ç apı genişler. Sözelimi mit, doğ aüstü varlıkların başarıları sayesinde, eksiksiz olarak bütün gerçekliği, kozmos ya da onun bir parçasında yaşayan insanların bir gerçekliği yaşama nasıl geçirdiğini dile getirmektedir. Bu tanımdan yola çıkıldığında ise mitlerin her zaman için bir yaratılış öyküsü olarak değerlendirilmesi gerektiği ve bir şeyin “var olmaya başlama” serüvenini anlattığı ileri sürülebilir (Eliade, s. 15-16). Her ne kadar Eliade bu tanımları kusurlu bulsa da mitlere atfedilen değerler bağlamında başat bir geçerliliği olduğunu pekâlâ söyleyebiliriz.

Öyle ya da böyle bütün mitolojilerin geçmişteki sözlü ve yazılı anlatı geleneğinin temel taşı olduğuna dair